

CADAQUÉS A LA POSTGUERRA. REPRESSIÓ I TRIBUNALS D'ACUSACIÓ

SANTIAGO QUESADA

Resum

A Cadaqués, les xifres de la repressió són elevades. L'article fa un seguiment dels diversos casos que porten els Tribunals de Justícia Militar i ens permet observar un ampli espectre de l'aplicació de les lleis referents als delictes de rebel·lió i d'auxili a la rebel·lió, així com les feixugues penes que comporten. A través dels consells de guerra i de les declaracions jurades, podem seguir el mantell de sospita que plana per tot el poble. La recopilació d'informació que pugui incriminar els sospitosos tracta de ser exhaustiva i, amb freqüència, les causes s'allarguen mantenint els reus a la presó. Els casos que aporta el Tribunal de Responsabilitats Polítiques complementa aquesta visió de la repressió a la vila.

Paraules clau

Consell de guerra, testimonis, auxili a la rebel·lió, codi de justícia militar.

Abstract

In Cadaqués, the numbers of repression are high. The article monitors the various cases that have been carried out by the Military Justice Courts and allows us to observe a broad spectrum of the application of the laws regarding rebellion and help to the rebellion crimes, as well as the harsh penalties that entails. Through the councils of war and the sworn statements, we can follow the mantle of suspicion that looms over the whole town. The collection of information that could incriminate the suspects is about to be exhaustive and, frequently, the causes are extended keeping the accused in jail. The cases provided by the Court of Political Responsibilities complement this vision of repression in the city.

Key words

War council, testimonials, aid to the rebellion, military justice code.

INTRODUCCIÓ

En aquest article es delimita l'etapa de la postguerra en el període que va del febrer de 1939 fins al final de la Segona Guerra Mundial. Els últims anys de l'enfrontament a Europa són marcats pel progressiu anar desfent els estrets lligams que unien el règim franquista amb el feixisme italià i el nazisme alemany, quan ja es podia intuir que naufragaven, i es podia preveure el seu col·lapse. En aquest període, els caps del règim franquista es disposen a desdibuixar les aliances establertes i suavitzar de cara a l'exterior les pràctiques més cruels del règim, rebaixant les feixugues penes dels republicans represaliats.¹

Com és conegut, foren nombrosos els diferents camins de la repressió i els mecanismes jurisdiccionals especialitzats utilitzats de manera sistemàtica per la Dictadura Franquista. En l'àmbit local, es pot dir que la influència d'aquests mecanismes repressius no només es va estendre en el temps, durant dècades, en la continuïtat de la vigilància de "la buena conducta" dels represaliats -i de les seves famílies-, sinó que aquest mantell de sospita i control va influir sens dubte en l'imaginari col·lectiu i en les pautes de comportament de viles i pobles.

El centre d'aquest article és mostrar l'aplicació dels mecanismes de les acusacions i dels llargs i detallats procediments penals en persones que eren molt conegudes pels veïns en una localitat concreta i apreciar l'efecte que això va provocar en la vila de Cadaqués.

En el que correspon als sumaríssims inventariats en els tribunals que porten el consell de guerra considerat, s'inclouen aquells que són addictes al règim però durant la contesa han romàs en territori republicà -i per tant han de demostrar la seva lleialtat-; també s'hi han inclòs aquells que no havent nascut a Cadaqués eren al poble durant la Guerra, així com queden compresos en aquests textos aquells, que havent nascut a Cadaqués, vivien fora de la vila. El motiu per incloure-hi aquests últims és el que s'està considerant l'impacte en el poble, i la família i els veïns que coneixen els acusats i saben

¹ Podem seguir els vaivens de Franco en un llibre recent d'Àngel Viñas, *La otra cara del Caudillo. Mitos y realidades en la biografía de Franco*, Crítica, Barcelona, 2015, pàg. 215-231 i 262. Probablement també el manteniment d'una gran quantitat de reclosos significava un problema en sí mateix, i aquesta pot ser una altra raó per a la reducció de penes. Així el 1946 encara es retenien 36.379 presoners per a 10.000 places penitenciàries existents per a presoners de la Segona República.

el que està passant. Quant a la informació que es dona a partir de les dades del Tribunal de Responsabilitats Polítiques s'inclouen només els qui són fills de Cadaqués, siguin o no fugits. Els qui han estat fugits no poden ser jutjats -encara que en algun cas se'ls obri expedient i el procés s'eleva a causa- però sí que poden ser confiscats els seus béns.²

La Justícia Militar o Justícia de Guerra va ser utilitzada massivament i de forma generalitzada durant la contesa i de forma preponderant durant la postguerra, a la vegada que es feia una recopilació exhaustiva, localitat per localitat, de dades que poguessin incriminar partidaris i lluitadors del bàndol republicà, en el que es va denominar *Causa General*. Paral·lelament es van crear el *Tribunal de Responsabilidades Políticas* i el *Tribunal de Represión de la Masonería y el Comunismo*, que van continuar operatius, transformant-se amb els anys amb la creació d'altres tribunals repressius. Al cap de nou mesos d'acabada la Guerra, hi havia 270.719 presoners, segons les xifres oficials de les autoritats penitenciàries del nou règim franquista, encara que aquesta xifra ha estat elevada per altres historiadors; així Javier Rodrigo dona la xifra de 507.000 presoners.³ En la pràctica quotidianitat de la repressió en l'ambient local, els expedients informatius que es relacionen amb la Causa General, tant de la Comandància de la Guàrdia Civil, com de la Falange i del Govern Civil i Militar, la població espanyola -la cadaquesenca n'és una més-, queda dividida en la d'*Adictos, Desafectos e Indiferentes*. Els

² Respecte als sumaríssims del consell de guerra, es troben a l'Archivo Tribunal Militar del Govern Militar de Barcelona, *Tribunal Militar Territorial Tercero*. A l'actualitat, la informació del *Tribunal de Responsabilidades Políticas* es troba a l'ACAE, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. Respecte als casos dels fugits, un exemple el tenim en membres del comitè de Cadaqués. Dos dels seus membres- Ramon Planells Cabretosa i Nicolas Juncà Caminada- van ser portats a consell de guerra. Cinc més, que figuren com a nascuts a Cadaqués, van ser jutjats pel Tribunal de Responsabilitats, però, en estar fugits, no van passar pel consell de guerra; es tracta de Juan Riera, Jaime Riera, Toribio Ballesta, Ramon Planells, Esteban Soler i Antonio Julià.

³ S'ha utilitzat l'expedient Causa General. Cadaqués. FC-Causa General,1432. Exp.16. Les dades corresponen a Juan José del Águila Torres: «La Jurisdicción Militar de guerra en la represión política: las comisiones provinciales y central de examen de penas (1940-1947)», en María Encarna Nicolás i altres: *Ayeres en discusión. Temas claves de Historia Contemporánea hoy*, (coords.), IX Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea, Servicio de Publicaciones, Murcia 2008.

càrrecs públics, els permisos de tota mena i les iniciatives personals seran observats amb lupa sota aquesta estricta diferenciació.⁴

LA POSTGUERRA A CADAQUÉS

A Cadaqués, les xifres de la repressió són proporcionalment elevades. Dels nascuts i residents a Cadaqués, 47 persones passen pels tribunals militars o han de respondre per la seva actuació durant la Guerra, si bé alguns ho fan per confirmar l' adhesió al "Glorioso Movimiento Nacional", o, en el cas dels mestres i d'altres funcionaris, per respondre un qüestionari sobre la seva implicació durant la República, qüestionari on s'incitava a la denúncia d'altres membres del cos.

En el llistat del Tribunal de Responsabilitats Polítiques hi figuren 20 cadaquesencs. Hi ha set persones que estan en els dos llistats; per tant, entre els dos tipus de tribunals, hi figuren 60 veïns de Cadaqués els quals han de passar pels jutjats militars i civils, molts d'ells condemnats a penes que normalment van de dotze anys de reclusió a la pena de mort. Les de reclusió seran revisades en els quatre o cinc anys següents, però les penes de mort no tenen remissió, varen ser executades pocs dies després de ser firmada la sentència.⁵

De fet, bona part del poble de Cadaqués estava d'una o altra manera implicat en les acusacions. Normalment hi havia diversos testimonis que declaraven obligatòriament per cada judici i, a més, hem de tenir en compte el neguit dels familiars dels acusats. Com hem assenyalat, hem de considerar,

⁴ AHG.3. Arxiu Històric de Girona. Fons Govern Civil. Carpeta "L'Amistat" n° 2483. Però, com diu J. Clara, als camps de concentració els presoners van ser classificats assignant-los una lletra:

A: Addictes al Movimiento Nacional

B: Adversaris i contraris al Movimiento

C: Culpables de cometre delictes lleus, castigats pels tribunals militars

D: Culpables de cometre delictes greus

A-dubtosos: NO compresos en els apartats anteriors perquè la informació era contradictòria o insuficient"

Vegeu Josep Clara: *Esclaus i peons de la Nueva España. Els Batallons de Treballadors a Catalunya (1939-1942)*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, Girona, 2007, pàg. 27. Als expedients dels consells de guerra hi ha referències a camps de concentració, on se segueix aquest procediment.

⁵ Cal destacar la labor, per a la història local, dels responsables de l'Arxiu de l'Alt Empordà en la recopilació dels expedients del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Respecte als Tribunals Militars, també cal destacar les facilitats donades i la dedicació del responsable de l'arxiu.

a més, que encara que alguns d'aquests represaliats visquessin fora de Cadaqués, les notícies devien impactar en el poble, a través dels coneguts i de la pròpia família, la qual cosa incrementava la por generalitzada i la reclusió dins de cada casa.⁶

De l'anàlisi dels casos referents a Cadaqués, es pot deduir que bona part de les investigacions dels tribunals militars se centren en les responsabilitats directes o indirectes que els acusats poden tenir en tres aspectes: els delictes de sang, la destrucció de bens de l'església de Santa Maria de Cadaqués i altres delictes de profanació relacionats, i la responsabilitat per la contribució intel·lectual en l'oposició al "Glorioso Movimiento Nacional". Les qüestions s'agreugen en el cas que els acusats ocupessin càrrecs civils i més greu, si aquests càrrecs tenien un perfil policial, judicial o militar. Altres consideracions, com persecució de "personas de orden" o "de derechas", o actuacions en la Guerra, seran tingudes en compte per agreujar la pena, però en tot cas es tractarà de relacionar-les amb els delictes de sang i quedaran incloses en el grup genèric d'auxili a la rebel·lió. Hi ha alguns casos especials que no es poden considerar inclosos en aquests tres apartats i als quals dedicarem breument el final d'aquest article.

Cas a part és el dels funcionaris que hagin estat tota la Guerra en el bàndol republicà. I dins d'aquest, el capítol de la depuració dels mestres forma un corpus lligat a la perillositat que poden representar les seves tendències polítiques i el seu comportament respecte a la moral catòlica. És per això que aquest cos de funcionaris cal incloure'l en el grup de responsabilitat intel·lectual. Encara que es donen dades que serveixen per a tots els encausats, he escollit alguns casos -rellevants i substancialment diferents- per aprofundir en els mecanismes de la justícia militar del moment i els efectes que això tenia a Cadaqués.

⁶ D'una població de 2.530 veïns que tenia Cadaqués el 1857, havia anat descendint a 1129 habitants el 1940. La repressió a Cadaqués -com també a altres llocs- té moltes cares; per exemple, el de la humiliació dels vençuts, que recull el record de Gispert quan era nen: "Eran los días en que se obligaban a los hombres a hacer la instrucción militar. Primero la hacen en el Paseo, pero como seguramente se percataron de que era redículo del todo ver unos hombres entre 50 y 60 años, que de espíritu militar y aires marciales tenían bien poco, decidieron trasladarse a la carretera, para que no les viese tanta gente. (...) Nosotros, la chiquillería, íbamos a verles y nos reíamos cuando algún despistado se equivocaba, que solía ser muy frecuente, y confundía la derecha con la izquierda seguro que aquellos hombre pasaban muy malos ratos y en el fondo se sentían totalmente humillados". A Heribert Gispert: *Cadaqués autèntic*, Editorial Joventut, 1998, cap. XXXVII.

El Codi de Justícia Militar que s'aplica és el de 1890, publicat pel *Real Decreto de 27 de septiembre de 1890* i que va estar vigent fins a la llei del 17 de juliol de 1945, que el va derogar establint un nou codi. Per aquest codi de 1890 es regiran les condemnes als acusats, tenint en compte que, des del punt de vista de la legislació franquista, els qui s'havien rebel·lat eren els afectes a la República. Els articles més usuals que s'apliquen en els sumaríssims són el 238, paràgraf 2º i el 172 i 173, que a vegades venen acompanyats d'altres articles -el 237 i el 240 són usuals-. Altres disposicions, reial ordres i decrets s'afegiran en el transcurs de la Guerra, però els jutges -siguin auditors, instructors o presidents dels corresponent consell de guerra- mostren una especial preferència pel Codi de 1890 i els articles citats, que sembla donar-los la seguretat de la llei. Aquests articles imposaven penes que anaven fins a la reclusió perpètua o la mort en els delictes de rebel·lió o auxili a la rebel·lió, "en cualquier forma que lo ejecuten". A més, "la provocación, inducción y excitación para cometer el mismo delito, cualquiera que sea el medio empleado para conseguirlo, se castigará con prisión mayor". Després vindran les ordres i decrets per a l'aplicació d'indults.⁷

L'AMPLI ESPECTRE DELS DELICTES DE SANG

A Cadaqués, els delictes de sang se centren en els assassinats de cadaquesencs en dos períodes ben diferents. Un, el mateix any de l'esclat de la Guerra, en què vuit cadaquesencs dels més significats per les seves tendències dretanes i la seva posició social van ser empresonats, conduïts a Figueres

⁷ Les lleis del CJM donen amplis poders al tribunal: "Los tribunales impondrán la pena señalada en la extensión que estimen justa, a nos ser que el acusado estuviese exento de responsabilidad criminal", de tal manera que "para la apreciación de las circunstancias atenuantes o agravantes de los delitos comprendidos en esta ley obrarán los Tribunales según su prudente arbitrio, tomando en cuenta el grado de perversidad del delincuente, la trascendencia que haya tenido el delito, el daño producido o que hubiere podido producir con relación al servicio, a los intereses del Estado o a los particulares". El CJM va ser publicat en la *Gaceta de Madrid*, números 277 al 284, del 4 a l'11 d'octubre de 1890. Sobre una història de l'evolució del CJM, veure, Querol Duran, Fernando: *Principios de Derecho Militar Español*, Editorial Naval, Madrid, 1946. D'altra banda, des de l'ordre del 25 de gener de 1940 fins al decret del 9 d'octubre de 1945 es van succeir els indults, primer amb l'excarceració i llibertat provisional als penats amb 12 anys, després amb 20 anys i el més general de 1945, publicat al *Boletín Oficial del Estado* núm. 293 del mateix mes i any.

i morts a continuació, sense un judici del qual quedi constància.⁸ El segon període s'inscriu en els enfrontaments derivats dels Fets de Maig de 1937, quan van ser afusellades quatre persones nascudes o residents a Cadaqués, amb una filiació ideològica ben diferent; en aquest fet es va cometre l'assassinat de Lluís Tasis, respectat mestre republicà. Als judicis de postguerra, pel fet que aquests represaliats del 37 no fossin necessàriament persones de dretes i que alguns d'ells podien haver estat igualment acusats pel règim en finalitzar la Guerra, aquells assassinats no van ser tinguts en compte.⁹

Un cas d'un jutge que hagués signat condemnes en tribunals reconeguts en el bàndol republicà també s'inscriu dins dels més greus delictes de sang. Però les responsabilitats pels delictes de sang no s'aturen en la participació directa en la mort dels afectats -el que implica directament la pena de mort-, sinó que inclouen la participació directa o indirecta en les detencions o en ocupar càrrecs de responsabilitat quan es produïen les detencions, encara que no estigui provat que es participés en els fets. Per això hem de diferenciar el que en el tribunal es consideren fets provats de participació directa, del que són considerats delictes per una acusació global i indirecta per fets ocorreguts en el temps i lloc en què els acusats hi eren presents, per la qual cosa queden automàticament dins d'un amplí ventall de possibilitats agrupades en l'acusació d' "auxili a la rebel·lió".

En el resum de l'annex, es considera l'afiliació per la qual es jutja l'acusat. Normalment, aquesta coincideix amb la real, però no necessàriament, i, a vegades, l'acusat nega que pertangués a l'afiliació que se li atribueix. En un cas, el de Damián Trèbol, aquest rectifica l'escrit negant l'afiliació al POUM i afirmant la seva afiliació al PSUC, però, com en tots els casos, en aquest escrit es conserva l'afiliació per la qual és jutjat.

Dels nascuts o residents a Cadaqués, tenim notícia de tres condemnes a mort per delictes de sang -una quarta, encara que probable, no es va poder materialitzar perquè l'encausat havia fugit. Dels tres empresonats, dos seran

⁸ Els vuit executats a l'agost de 1936 van ser: Moisès Serriñana, el seu fill Demetrio Serriñana, Onofre Pont Berga, Manuel Pont Rubiés, Adolfo Vila Carreras, Argemí Pont Ferrer, Joaquín Nadal Jofre i Fernando Costa Francesch. Veure Solé-Sabaté, J.M. Villaroya, J.: *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989.

⁹ Els executats en els Fets de Maig: Nicolas Pomés Bertran, el seu fill Nicolas Pomés Moret, Pere Jordà Llorens, Lluís Tasis Parnau i Joaquín Estanyol Bordas. Vegeu Solé-Sabaté... ob. cit. Pel que fa al conjunt dels Fets de Maig a les comarques gironines, vegeu Josep Clara, "Els Fets de Maig de 1937 a la regió de Girona", *Revista de Girona*, maig-juny 1986.

executats i un altre tindrà *in extremis* una commutació de la pena màxima per la de trenta anys de reclusió. Cadascú presenta un historial diferent. Els tres empresonats són Juan Radó Cruañas, Joaquín Rubau Roig i Paciano Jordà Llorens -aquest últim és qui va tenir la pena commutada. El fugitiu és Pelayo Sala Berenguer.

Joaquín Rubau, fill de Cadaqués, fill d'Isidre i Àngela, consta com a oficinista, resident a Palamós i "accidentalment" a Portbou. Té 28 anys quan es du a terme el procés en contra d'ell. L'acusació parteix de les seves actuacions a Portbou i a Palamós com a membre del Comitè en representació del POUM. És jutjat juntament amb altres, però, tot i que hi ha tres condemnes a mort, només la seva es fa efectiva.

Les actuacions contra ell havien començat el dia 1 de juny de 1939. Rubau és acusat de ser membre del comitè de Palamós i delegat de l'esmentat comitè a Portbou. Com a membre del comitè de Palamós, se l'acusa de participar en la sentència de mort contra "un tal Talavera" i participar en els afusellaments de sis veïns de Palamós, entre ells el farmacèutic del poble.

Els testimonis corroboren que, quan es van produir els afusellaments, Rubau era fora del poble i que precisament era a Madrid tractant de salvar uns soldats als quals se'ls condemnava a mort per delicte de deserció (no consta que fossin de Palamós ni la relació que Rubau hi tenia). Els soldats es van salvar de la pena de mort.

La declaració de petició de condemnes va ser feta el 30 de Juny de 1939 i la sentència condemnatòria es fa amb molta rapidesa, el mateix dia. En un ofici de la Caserna general del Generalísimo, datat el 7 d'octubre de 1939, l'auditor de guerra dona l'assabentat de la pena capital per Rubau, el 22 d'octubre se li notifica la sentència i "a partir de este momento queda en capilla hasta las seis horas en que tendrá lugar la ejecución". Al principi, Rubau no signa, segons la declaració "debido a su estado de ánimo", i, finalment, amb el certificat d'extracte de defunció conclouen les actuacions.

La causa contra Cruañas parteix del mateix poble de Cadaqués. Es tracta d'un jove que amb 17 anys es va afiliar primer al POUM i després a les Joventuts Libertàries, i que és acusat de prendre part en les execucions perpetrades a Cadaqués en els Fets de Maig de 1937, entre elles, la del mestre republicà Lluís Tasis.

L'acusació s'agreuja amb la declaració de dues noies que diuen que l'acusat es va fer el fatxenda davant d'elles, fent-se valdre per la seva participació en la mort de Lluís Tasis. Les resolucions del Consell de Guerra vist per a sentència conclouen que els morts del 37 eren gent de dretes, cosa que

determina l'acusació. Sabem que aquests quatre morts no podien ser qualificats de dretes, especialment Tasis, un pedagog renovador de qui encara ara es guarda memòria a Cadaqués.

L'interès de l'acusació està precisament a posar tots els morts dins un mateix bàndol per incrementar les penes; cal afegir que un dels morts, Pere Jordà, era germà de Manuel Jordà, que poc després de l'entrada dels nacionals fou cap de la Falange de Cadaqués i, en un breu període, també alcalde de la vila.

Paciano Jordà Llorens, nascut a Cadaqués, és un altre condemnat a mort. La condemna es signa el 6 d'octubre de 1943 i el 23 de novembre es comuta la sentència per la de 30 anys de reclusió -sense que el sumaríssim permeti saber les raons-; llavors, és enviat a la *Segunda Agrupación de Colonias Penitenciarias Militarizadas en Montijo (Badajoz)*. Paciano té en aquell moment 47 anys. El fet que el seu germà fos Manuel Jordà -el mateix cap de la Falange a Cadaqués de qui hem parlat en el cas de Cruañas-, probablement té a veure amb aquesta commutació.

Paciano Jordà va ser un membre actiu dels coneguts com a guàrdies d'assalt. L'acusació està basada en la seva actuació a Barcelona, on, segons el sumaríssim, participa "en la detención de personas derechistas usando pistola ametralladora y dedicándose al saqueo de pisos".

Entre els testimonis que es fan a favor seu, hi figura un escrit d'un grup de sis veïns de Cadaqués, en què, en els mateixos fets del 37 de què s'acusava Cruañas, ara s'enalteix l'acció de Paciano, que, com guàrdia d'assalt, "habiendo sido asesinado durante el periodo rojo su hermano Pedro, se personó en esta localidad y colaboró activamente en la busca de elementos responsables revolucionarios". L'escrit és datat el 10 de novembre de 1941 i és acreditat per Pedro Sanés, alcalde de Cadaqués i germà de Joan Sanés, un dels caps que, junt amb Manuel Jordà, dirigirà la Falange a la postguerra.¹⁰

Però, com s'ha assenyalat, els delictes de sang i els d'auxili a la rebel·lió són dos calaixos d'ampli espectre en els quals hi cap quasi tot i, a més, els dos poden fer-se servir a la vegada. L'esforç dels acusadors serà de trobar lligams entre la pertinença a organismes republicans i qualsevol mort violenta, a ser possible de membres de dretes i "persones d'ordre". Analitzem primer

¹⁰ Joan Sanés Comas excombatent i cap de les *Organizaciones Juveniles* de la Falange a Cadaqués, Informe de la Comandància de la Guàrdia Civil de Girona, plaça de Cadaqués, en l'expedient seguit a Esteban Noguer Casañas.

tres casos diferents, peculiars i, en certa manera representatius: els de Pere Ferrer Pujol, Ramon Planells Cabratosa i Pelayo Sala Berenguer.

Pere Ferrer, pescador, delegat de la CNT a Cadaqués, va fugir per mar cap a França, amb la seva dona, Josefa Casadevall i el seu fill, Firmo Ferrer. Després d'una breu estança en un camp de refugiats va aconseguir feina com a treballador del camp -juntament amb el seu fill-. El retorn de combatents francesos a les feines del camp -després de la derrota- i la publicació a Espanya, el 1941, del decret que assegurava un retorn per aquells que no tinguessin delictes de sang, va fer que es decidís i pogués tornar a Espanya, a la vegada que el seu fill era reclutat per treballar en les fortificacions alemanyes a Brest.

El suposat retorn segur de Pere Ferrer es va alterar l'abril de 1942. Juan Sanés Comas, que en aquell moment consta com a Delegat Local d'Investigació de la Falange, presenta una denúncia contra Ferrer pels delictes d'auxili a la rebel·lió, responsabilitat del control de la correspondència a Cadaqués, confiscació de barques i, en ser delegat de la CNT, d'alguna manera responsable de les morts violentes esdevingudes a Cadaqués durant el període republicà. Pere Ferrer és detingut, passa a la presó de Figueres i l'1 d'agost comença la instrucció contra ell. La instrucció s'eleva a causa, i a consell de guerra. El procés s'embrolla entre els suposats delictes que no són de sang i una vaga acusació de participació en aquests delictes. Les dues mares dels executats coincideixen a situar Pere Ferrer lluny de la seva participació en declarar que no tenen constància de la seva intervenció. El fiscal conclou: "sin que la prueba testifical resulte acreditada". Pere Ferrer és condemnat a 15 anys de reclusió menor, el que en la pràctica va significar la posta en llibertat provisional. El resultat final és una ordre d'allunyament de Cadaqués i l'acusat s'instal·la a Sabadell, on resideix una germana seva. En total, al voltant d'aquest consell de guerra, Pere Ferrer va estar a la presó de Figueres de l'11 d'abril de 1942 fins al 21 de juliol de 1943, però la persecució estava lluny d'haver-se acabat.

Un any després, Juan Sanés torna a denunciar-lo ja que, segons afirma, ha rebut una carta firmada per "Rabanises" -però que ell considera anònima- amb termes insultants, amenaçadors i amb afirmacions contra el nou règim.¹¹

¹¹ *Rabanisses* era el sobrenom amb què era conegut el cap de les milícies de costa Josep Croses, que va operar a Cadaqués. Va ser un dels membres del Comitè a l'Escala. El volum d'afiliats a les milícies de l'Escala va fer que alguns fossin destinats a altres poblacions de la Costa.

El cap de la Falange pensa que això és obra de Pedro Ferrer, què és detingut a Sabadell i després d'un mes passa a Figueres on s'obre de nou consell contra ell. A la vegada, la comandància de la Guàrdia Civil ha interrogat Josefa, la seva dona. Els interrogatoris no devien ser suaus i Josefa confessa que Pedro Ferrer li havia donat unes cartes per enviar a Correus, cosa que l'encartat confirma però explicant que les cartes eren per als seus fills, que estaven fora de Cadaqués.

Una carta confiscada enviada per Pere Ferrer a Josefa serveix perquè perits grafòlegs comparen la lletra amb la carta anònima contra el cap de la Falange, i els experts dictaminen que efectivament la lletra té elements semblants però que "moralment" no poden dictaminar si pertanyen a la mateixa persona. Del 15 de maig al 2 de novembre de 1944, l'encartat està pendent de les gestions i del dictamen judicial final. Un ofici del 9 de novembre informa que la causa s'ha arxivat i Pere Ferrer torna al seu exili de Sabadell. La llibertat definitiva la tindrà el 16 d'abril de 1957. Pere Ferrer té problemes a l'estómac i aviat morirà.

El cas de Ramon Planells Cabratosa, de sobrenom *Candelas*, marca realment la pauta de comportament que se segueix en els sumaríssims d'urgència.

Al llarg del procés, Planell és registrat com a músic i "labrador", afiliat a Esquerra Republicana i a la CNT. El 4 d'abril de 1939 es troba a Barcelona, en el camp de concentració d'Horta, i posteriorment serà destinat al Batalló de Treballadors a Elizondo (Navarra). Havia format part del primer Comitè que es va constituir a Cadaqués el 1936, passant després a col·laborar amb l'Ajuntament i les milícies de costa. L'octubre de 1938 s'incorpora, com a soldat, a l'exèrcit i és destinat a la 151 Brigada de Marina, al front de guerra de Catalunya. Un cop acabada la Guerra, es presenta a Cadaqués a les noves autoritats, el 12 de febrer de 1939, i és enviat a presó a Girona. El 16 de setembre de 1939 comencen les diligències.

Els testimonis en contra d'ell coincideixen en el perfil d'acusació que es farà general a tots els acusats a Cadaqués: la col·laboració amb els organismes creats a Cadaqués en esclatar la Guerra, en els moments en què es van produir al poble les execucions en els períodes esmentats, en aquest cas, les de l'agost de 1936. L'acusen de participar en el saqueig de les persones executades, les confiscacions de béns i la destrucció de les imatges de l'església. Però el punt fonamental que tractarà de subratllar l'acusació és la seva col·laboració en les execucions.

L'autoresum que presenta la fiscalia precisa: "...una participación difícil de determinar en el asesinato de vecinos del pueblo, que el diez y siete de

Agosto del treinta y seis fueron detenidos por milicianos venidos de Figueras (...). Es rumor del pueblo que miembros del comité estuvieron tal día en Figueras, regresando minutos antes de llegar los milicianos (...) se cree que asesoraron, aparte de que en el momento de la detención estuvieron presentes (...). Después de efectuado el crimen, los miembros del comité saquearon los domicilios de las víctimas, en cuyo hecho parece haber intervenido el encartado (...) si bien, según afirma un testigo, manifestó su disgusto por las muertes, cuando se habló de ellas al siguiente día”.

Reunit el Consell de Guerra el 17 d'octubre de 1939, la causa seguida pel procediment sumaríssim d'urgència pel delict de rebel·lió militar -després considerat com a delict de adhesió a la rebel·lió militar-, penat en l'article corresponent del Codi de Justícia Militar, confirma: “y de cuyo delito es responsable (...) en concepto de autor el procesado”. A Planells Cabretosa se'l condemna a reclusió perpètua, i “en cuanto a responsabilidades civiles, esté a lo dispuesto en la Ley de Responsabilidades Políticas de 9 de febrero último”.

Una altra causa peculiar és la de Pelayo Sala Berenguer. Advocat de professió, fill d'Ivo Sala, un personatge de tendències republicanes i catalanista, molt actiu a Cadaqués a les primeres dècades del segle XX. Pelayo Sala va ser diputat socialista per la província de Barcelona en les eleccions de febrer de 1936, nomenat magistrat del *Tribunal de Espionaje y Alta Traición*, tribunal del qual, segons l'acusació, havia estat president, i secretari de la Conselleria de Justícia de la Generalitat, sent Rafael Vidiella el conseller en cap.

Les investigacions sobre Pelayo Sala se centren en la seva activitat al capdavant del Tribunal d'Espionatge. El 18 de febrer de 1942, les indagacions han donat resultat i l'auditor redacta un ofici amb dues acusacions. La primera és la d'un pare i d'una germana d'un mestre falangista que, el novembre de 1937, amb un grup de fugits, havia intentat passar a zona nacional en el port de Palamós. En aquest testimoniatge apareix l'altra obsessió de la propaganda del règim, la maçoneria. Segons el sumaríssim, en aquelles condicions, les penes inicials imposades als fugats eren de quinze anys i camps de treball, però aquestes penes van ser revisades i es transformaren en la condemna capital, “se decía por influencia de la Masonería”. La segona acusació contra Sala Berenguer -recollida el 1942- és la d'un testimoni que denunciava haver estat detingut juntament amb altres, que estaven ocults per no prestar el servei militar, i els aplicaren condemnes de mort i reclusió de trenta anys.

El 14 d'octubre de 1942 l'instructor de la causa contra Pelayo Sala suggereix arxivar les actuacions fins que no es pugui detenir l'acusat. Probablement Sala es va lliurar de la pena capital.¹²

Com he assenyalat, aquests casos marquen pautes d'actuació dels tribunals militars. Dins d'aquest conglomerat que engloba les acusacions per auxili a la rebel·lió i delictes de sang, podem descriure diverses variants.

Un cas molt peculiar és el de Melitón Faixò Pagès, Dirigent del POUM local, que arran dels Fets de maig fuig a França precipitadament, i segons la seva declaració, a peu i per Portbou. A mitjans de mes, el seguirà la família en una embarcació que els porta de Cadaqués a Portvendres i a Banyuls. Seguint l'extensa documentació que figura en el llarg procés que condueix al consell de guerra, podem descriure els fets que el van portar a intentar passar a zona nacional per Irún, amb alguns avals que havia aconseguit i com un mitjà per a tornar al poble i salvaguardar la seva família. El procediment per aconseguir tornar estava ben fonamentat, ja que les normes elaborades pel bàndol franquista eren les de permetre passar a zona nacional amb els avals corresponents.¹³ Però finalment les indagacions van portar a una investigació amb tota regla; fins i tot s'arriba a sospitar de les seves reals intencions i, finalment, va ser empresonat acusat formalment d'"auxilio para cometer la rebelión militar". A l'informe elaborat pel SIM i que va fer servir la fiscalia, a més de la seva pertinença al POUM, se l'acusa de ser "uno de los responsables directos de los asesinatos ocurridos en aquel pueblo", que serà la principal línia d'investigació. El 29 d'abril de 1938 ja s'han obert diligències en contra d'ell i sabem que el juny de 1938 es trobava a la presó de Larrínaga, a Bilbao, i es cerquen els testimonis que porten a altres testimonis.¹⁴

Però de l'acusació principal no es pot anar més enllà del que aporten les indagacions fetes fins al juny de 1938, és a dir: "...se dedica a señalar a las

¹² Pelayo Sala Berenguer: Fugit finalment primer a Buenos Aires i després a Xile, continuarà una vida activa lligada a l'edició i distribució de llibres i al catalanisme.

¹³ "Normas de conducta a que deben ajustarse las autoridades militares y todos los puestos del servicio de vigilancia, con el personal que pase o intente pasar la frontera para introducirse en España", a Josep Clara, "El camp de concentració de Figueres (1939-1942)", en *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 47 (2016), pàg. 494.

¹⁴ El 1934, el delegat militar de Zarauz havia estat comandant de la Guàrdia Civil de Cadaqués i fa una extensa acusació dels delictes que s'atribuïen a Melitón Faixò arran de l'actuació en la rebel·lió del trenta-quatre.

personas de derecha del pueblo a las que acusaba de fascistas (...) No puede afirmar si intervino en la perpetración de delito de sangre (...) pero se le cree instigador de algunos como el de Don Onofre Pont...”. Només un dels testimonis afirma que “por referencias sabe que es cómplice de los asesinatos cometidos el día 22 de Agosto de 1936”.¹⁵

Melitó Faixó és condemnat el 7 de març de 1940 a quinze anys de reclusió temporal. En algun moment, entre aquesta data de 1940 i el 28 de novembre de 1945, és traslladat a Barcelona, perquè amb aquesta última data es conserva un escrit de petició de presó atenuada dirigit al Capità General de la IV Regió Militar, cosa que aconseguirà l'any següent.

A punt de rebre la pena de mort -demanada pel fiscal- però finalment condemnats a trenta anys de reclusió major, hi trobem Miguel Verges Masclà i Francisco Vilahú Collell. El primer, que tenia per sobrenom *el Cazador*, membre de la CNT, declarat en el consell de guerra sumariíssim home de confiança de *Rabanisses*, va ser acusat per la seva actuació relacionada amb les morts dels Fets de maig, tant a Cadaqués com al Port de la Selva. El maig de 1942 va ser condemnat a trenta anys de reclusió major. El segon, Francisco Vilahú, militant d'Esquerra Republicana, fou condemnat per les actuacions del comitè que actuava des de Caldes d'Estrac, on fou mort un farmacèutic de la localitat i un rector de Calella detingut a Caldes. Quan s'inicien les actuacions, el juliol de 1939, es trobava en els batalló de treballadors núm. 166. La defensa de l'acusat es basa en la presentació de diferents testimonis que parlen a favor seu i neguen la seva participació en els fets, però el fiscal insisteix argumentant que respecte als assassinats “el Comité podía haberlos evitado” i demana la pena de mort. Finalment, serà condemnat a 30 anys. I, com en altres casos, després se li aplicaran els indults corresponents, a partir del Decret del 7 d'octubre de 1945.

Altres casos no afecten directament a persones de Cadaqués, però igualment es tracta d'alguna manera o altra de relacionar l'acusat amb els delictes de sang. Així passà en el cas d'Aniceto Trèmols Pell, d'ofici cuiner i de permís a Cadaqués quan es va produir el cop militar.

¹⁵ Es tracta de l'alferes d'infanteria Francisco Serriñana Riveras, un dels familiars de dos dels executats. El fet que la seva acusació estigui basada en “referències” i que sigui un familiar no sembla que sigui determinant per l'acusació directa. Quatre testimonis es desentenen de fer una acusació directa i un altre, el cap de la Falange local Manuel Jordà, també l'incrimina; a més, l'acusa d'haver cremat els arxius de la Banca Pont i sembla dubtes sobre una visita que va fer al rector del poble, però no pot afirmar la seva participació en les execucions esdevingudes a Cadaqués.

El procés contra Trèmols es va iniciar quan era al camp de concentració a Miranda de Ebro. Segons l'acusació, Trèmols es va posar a les ordres del Comitè de Cadaqués i va ser destinat a servei de guàrdia en les platges; cap a final d'agost es va incorporar a l'exèrcit. El fet que estigués de permís i passés a l'altre bàndol no sembla que formi part de l'acusació principal. Els punts claus per l'acusació són la seva participació en la detenció d'un executat i en les destrosses fetes a l'església del poble. Aniceto Trèmols va ser condemnat a dotze anys de reclusió menor.

Més complex és el cas de José Escofet Maset. Els primers escrits incriminatoris són de juliol de 1940; les actuacions contra ell comencen realment pel desembre d'aquell any, allargant-se fins al 1943. En aquest procés sembla que hi ha una contraposició: d'una banda, un posicionament favorable del secretari i l'agutzil de l'ajuntament i de l'altra, l'acusació de familiars dels executats de l'agost de 1936. La posició favorable deriva de la voluntat de Francesc Costa -després executat a Figueres-, demanant que Escofet l'acompanyi fins a la pròpia Figueres per tenir-hi més confiança. Tot plegat fa que el procés s'allargui tres anys. Finalment, el consell de guerra sumaríssim el declara culpable per auxili a la rebel·lió i el condemna a dotze anys de reclusió.

La causa del cadaquesenc José Pomés Rubau presenta les suposades responsabilitats d'un regidor municipal (en aquest cas de Palamós) davant d'onze execucions, més saquejos, confiscacions i destrucció de l'església, que es van produir quan era regidor d'hisenda a l'Ajuntament. En aquesta causa, l'informe de la Falange afirma -en els mateixos oficis que mostren la suposada responsabilitat- : "...al parecer desaprobó los crímenes" i la Guàrdia Civil confirma que "no es persona peligrosa para la causa nacional". El seu cas presenta trets especials perquè, un cop rebuda la sentència provisional, les investigacions i denúncies continuen, i es torna a reobrir el cas. Enviat després de la guerra al camp de concentració de Padrón, les indagacions faran que el procés sigui elevat a causa. No obstant això, el 17 de setembre del 1940, el jutge instructor indica que "considerando que como quiera que la pena (que) pudiera corresponder al delito calificado no excede de prisión correccional, procede con arreglo a lo dispuesto en el artículo 472 del Código Castrense, decretar su libertad provisional", conclusió que eleva al jutge auditor. Però les indagacions continuen. La Falange presenta escrits en què es mostra Pomés com un actiu lluitador en contra del G.M.N. i es recorre a nous testimonis, que l'incriminen.

L'acusació se centra en les reunions que va tenir l'Ajuntament el novembre de 1936, en els seus components, la definició política de cadascú i

si l'acusat és d'alguna manera moralment responsable, encara que no sigui l'executor. Tot això dóna lloc a un llarg procés amb una feina intensa de cerca de testimonis i ratificació dels mateixos en les seves declaracions. Finalment, el 13 de setembre de 1941, és condemnat a 20 anys de reclusió.

En comptades ocasions, el jutge instructor o el propi auditor contradixen el que han declarat els testimonis. Aquest és el cas de José Pujol Rahola, cuiner de professió, milicià en un primer moment, afiliat a la CNT i membre de la col·lectivitat agrària; després, voluntari al front de guerra i enviat de nou al front per quintes. És exonerat de les acusacions amb el recolzament d'una sèrie de testimonis, amb l'aprovació de l'alcalde Pedro Sanés. El jutge instructor conclou que "no se desprende ningún hecho punible digno de mejor aclaración, procediéndose contra el testigo José Sanés Comas por haber vertido manifestaciones sin la debida seguridad". Fins i tot, exonera l'acusat de les pròpies declaracions davant de la Guàrdia Civil: "no pudiendo tampoco, por otra parte presentar testigos que dieran fé a lo que de manera irresponsable dijo ante la Guardia Civil", acusació velada al propi interrogatori de la Guàrdia Civil (Figueres 20 de novembre de 1940). Se suposa que cap d'aquestes afirmacions contra els acusadors no va arribar més enllà.

També podem incloure dins d'aquestes contradiccions el peculiar cas de l'acusació contra el cadaquesenc José Masdevall Ribera, primer alcalde del nou règim a Guissona. Masdevall, metge de professió, juntament amb l'alcalde i el rector d'Artesa de Lleida i un cap de la Falange, són acusats per l'auditor d'obstrucció a la justícia perquè havien declarat a favor d'un encausat -també metge-. L'acusació té tot el recorregut per ser elevada a causa i ser portada a un consell de guerra, que dóna lloc a un llarg procediment amb la intervenció de nombrosos testimonis, però finalment el mateix auditor fa marxa enrere i admet que no han actuat "con intención dolosa". Masdevall té en aquells moments 59 anys d'edat i quan estava encausat va ser substituït en l'alcaldia.

I també en alguna ocasió, l'auditor corregeix les diligències fetes pel jutge instructor, i això implica tornar a revisar totes les diligències i afegir nous fets i nous testimonis, amb l'allargament conseqüent del procés. Així va passar en els casos de Celestino Ballesta Serra i de Francisco Soler Noguer.

Celestino Ballesta, ferroviari, treballador de l'empresa MZA, després de passar a França amb la retirada general de les forces republicanes, es presenta voluntàriament a la frontera passant per Irun. Internat en el camp de concentració de La Magdalena, a Santander, se li aplica la qualificació D -és a dir culpable de cometre delictes greus-, qualificació que té importància

per a les posteriors indagacions. Passa després a la presó de La Tabacalera, a Santander també, i d'aquí, l'octubre de 1939 a la presó de Figueres.

En principi, hi ha quatre informes destacats: el primer, el del mateix camp amb qualificació molt negativa, dos de la Guàrdia Civil -en què es basa el del mateix camp- que el qualifiquen de “izquierdas distinguidísimo durante el dominio rojo” i “rojo rabioso y propagandista”, si bé “se desconoce haya cometido algún acto delictivo, si bien desaparecieron algunas personas de las detenidas de las que él se jactaba”, i un de l'alcalde de la Comissió Gestora de l'Ajuntament de Cadaqués, favorable i que contradiu en part els anteriors. La causa principal és l'execució d'un empleat de duanes en el temps que Celestino Rahola va ser membre del comitè a Portbou, i l'acusació queda en el marc genèric d'auxili a la rebel·lió. El cas s'eleva a causa i se'l condemna a vuit anys de presó major.

Però l'auditor remou la causa i tornen les diligències a l'instructor: “reposición de la presente Causa al estado de sumario y su devolución al Instructor para la práctica de las diligencias que se mencionan y las demás que su reconocido celo le sugiera” ja que “no conteniendo la sentencia mención de los hechos que se estiman probados”.

Això implica cercar set nous testimonis, entre companys de feina i veïns de Portbou, a més dels oficis de la Falange i de la Guàrdia Civil. La causa s'allarga fins al 30 de juliol de 1942, data en què es realitza el nou consell de guerra. El fiscal demana vint anys de presó, però finalment es quedaran en dotze anys i un dia. Celestino Ballesta roman a la presó de Figueres fins al 7 de desembre de 1942, en què és posat en llibertat condicional i fixa la residència a Cadaqués.

DESTRUCCIONS I DANYS A L'ESGLÉSIA DE CADAQUÉS

L'actuació de les investigacions respecte als danys de l'església de Santa Maria de Cadaqués, és recurrent en moltes de les causes

És freqüent que es parli per referències i no directament, però la informació provinent de la Guàrdia Civil, de la Falange o dels diversos testimonis poden ser més o menys explícits. Així en el cas d'Aniceto Trèmols Pell, el 24 de setembre de 1940, la comandància indica que no ha pogut trobar tres persones que fossin presents i certifiquessin que Trèmols prengué part en la «destrucción de la iglesia», però «no obstante las versiones que circulen por la población en general, son de que toda vez que era miliciano del

Comité en aquella fecha, debió de tomar parte sin duda en tal destrucción, pero como quiera que ha pasado mucho tiempo desde que ocurrió y además existe que las personas de orden y adictas no presenciaron tal destrucción por el temor de ser maltratadas las que pudieron presenciarlo alegan no recordar haberle visto aunque sí alegan haberlo oído decir por el pueblo», passant per tant de la possibilitat al fet de «debió tomar parte sin duda».

Major és el dubte respecte a la participació de José Escofet Maset, del qual el cap de la Falange Manuel Jordà diu: “se sabe que José Escofet Maset estuvo en la Iglesia, no pudiendo precisar su actuación en la misma, siendo por este mismo motivo imposible señalarle los testigos presenciales de los hechos ya que si hay alguno, rehuye el compromiso”. És possible que aquesta suau intervenció estigui d'acord amb la iniciativa del secretari i l'agutzil de l'ajuntament, que, com hem pogut llegir abans, elaboren un escrit favorable al reu, en relació amb el trasllat d'un dels executats de 1936 cap al castell de Figueres.

En principi, l'acusació contra Esteban Noguer Casellas té més a veure amb un delictes de sang -donat que se l'acusa d'haver participat en les detencions del 22 d'agost de 1936- que amb les destruccions a l'església, però un dels testimonis, Antonio Roman Verdaguer, obre l'acusació: “... distinguiéndose por sus actos en la destrucción de la Iglesia...”, cosa a la que també fa referència un altre testimoni -Francisco Llorens Centellas: “fue uno de los destructores de la Iglesia Parroquial”. Quan l'auditor eleva a causa el seu cas, inclou: “...recabando información del Ayuntamiento, FET y Guardia Civil de Cadaqués, concretando hechos punibles cometidos por el encartado, en particular si tomó parte en la destrucción de la Iglesia y en detenciones...”. I, de resultes de les indagacions, els testimonis han de precisar els fets, i el delegat de l'organització juvenil de la Falange a Cadaqués -Juan Sanés Comas- ho fa: “...referente a si tomó parte en la destrucción de la Iglesia, el rumor público así lo asegura, toda vez que tomaron parte todos los componentes del Comité y Milicias...”. El que vol dir que la certesa s'ha transformat en rumor i en una deducció que fa el propi testimoni. D'altra banda, la declaració de l'altre testimoni, Borrell Vehí, també es transforma: “... le vió subir y bajar por una calle que va a la Iglesia con objetos de la misma y no le consta participara en su destrucción”. Tot forma part d'un procés que també s'allarga en el temps: Esteban Noguer es troba en presó preventiva el 22 de juliol de 1940 i la sentència es va fer executòria el 7 de maig de 1943.

L'acusació més extensa en relació amb la destrucció de bens de l'església recau en Damián Trèbol Pagès, milicià i oficial de l'exèrcit republicà.¹⁶

En una primerenca carta firmada pel cap de la Falange de Cadaqués Manuel Jordà, l'alcalde Pedro Sanés Comas i per Antonio Romans Verdaguer, entre altres coses, es diu que Damián Trèbol "intervino en la destrucción de imágenes de la Iglesia Parroquial"; en un altre ofici datat l'abril de 1939 es denuncia "...ya con indagaciones llevadas a efecto" l'actuació de Damián Trèbol "interviniendo en la destrucción de imágenes, haciendo burla de las mismas", al que s'afegeix un testimoni afirmant que "ignora la participación directa, sí se sabe que participó de una manera directa y activa en la destrucción del templo y quema de los Santos (...) al realizar esta profanación llegó hasta el extremo según públicos rumores, de bailar en la Iglesia con la imagen de la Virgen."

Damián nega la seva participació en les destruccions de l'església i diu que només hi va ser present durant quinze minuts, però l'"autoresum" de la Fiscalia dona per cert la seva participació en la "destrucción de parte de la Iglesia Parroquial". Tot i que la mateixa fiscalia posa en dubte que estigués implicat en uns assassinats que se li atribueixen, finalment Damián Trèbol va ser condemnat a perpetuïtat, pena que es commutarà el 1943 per la de 14 anys.

RESPONSABILITAT IDEOLÒGICA

Els casos d' investigacions als mestres queden inclosos completament dins del capítol de les responsabilitats intel·lectuals.¹⁷ En els compresos dins les investigacions dels tribunals militars, a Cadaqués no hi ha casos de depuració contra els mestres. Sí que trobem el cas d'un mestre nascut al poble, que exercia a Terrassa, a qui s'obre causa i consell de guerra per ser depurat, sense que finalment tinguin efecte. Un altre és el cas de la mestra Carmen Julià Riqué, nascuda a Cadaqués però que residia a Barcelona, membre del PSUC i de la UGT, a qui no s'obre causa en el Tribunal Militar perquè va fugir

¹⁶ A Damián Trèbols Pagès, jutjat juntament amb d'altres, se li apliquen tots els articles del CJM que s'utilitzen freqüentment en els judicis: el 237, el 2º apartat del 238 i els articles 172 i 173.

¹⁷ A la província de Girona el nombre d'expedients van ser 1071. Van ser represaliats d'una o d'altra manera 315 (el 28% del total).

a França, però sí que se li obre causa en el Tribunal de Responsabilidades Políticas.

Tots els mestres que tenien a veure amb Cadaqués i que van ser localitzats van ser cridats a declarar i van ser subjectes de l'extens interrogatori en forma de formulari. En realitat, totes les investigacions estaven sota l'"Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar y el Segundo Juzgado especial de Depuración de Funcionarios Civiles". La investigació i l'interrogatori/formulari conseqüent es va aplicar a tot el magisteri, amb l'ordre de ser atès amb caràcter d'urgència sota l'amenaça d'obrir causa contra qui no respongués.

Com és sabut, al formulari hi havia tot tipus de qüestions: des de preguntes sobre l'actuació i càrrecs ocupats durant la Guerra, fins al seu posicionament davant dels fets. Una de les qüestions, la número 16, és particularment sensible, ja que indueix directament a la delació: "Quiénes eran los más distinguidos izquierdistas de su departamento y cuanto sepa de la actuación de los mismos". Qüestió que no era fàcil d'eludir, perquè no respondre podia ser considerat encobriment.

En les respostes al formulari hi ha diferències entre aquells que, com Enrique Lladó, tracten de fugir de tot compromís per no denunciar altres membres del cos, fins aquell que aprofita per declarar la seva adhesió al nou règim i reprovació de l'anterior, incloent-hi noms que podrien formar part d'una acusació posterior -com Teresa Miramont i Carbonell-, passant per aquells que realment estan adscrits i són membres de la Falange, però que també fugen de comprometre d'altres - com és el cas de Pelayo Prats. Farem menció dels casos de mestres que són naturals de Cadaqués, però en especial, d'aquells que tenen arrels a la vila o hi exercien en el període de la República.

Enrique Lladó Ragolta era natural de Palamós i veí de Cadaqués d'ençà que va ser destinat, com a mestre nacional, a la vila el 8 de desembre de 1937. Quan és interrogat, té 45 anys d'edat. L'únic element negatiu del qual se'l podia acusar és el d'haver impartit "horas extraordinarias en el Sindicato Agrícola de esta localidad". Però Manuel Rahola, cap de la Falange, en l'escrit dirigit a l'auditor de guerra, el considera "persona de buena conducta, moral y religiosa, no desafecta al G.M.N.". I el mateix alcalde de Cadaqués exonera el possible delictes de treballar en el sindicat -que podia haver derivat en acusació de col·laboracionisme- "por no apercibir suficiente haber para la manutención de su familia desempeñó en horas fuera de su misión el cargo

de escribiente al Sindicato Agrícola”, aclariment que contraresta -i desactiva en aquest cas- la fèrria conclusió de la comandància de la Guàrdia Civil: “desempeño el cargo de Secretario de la Colectividad que se formó en esta villa, la cual tenía por objeto la incautación de las propiedades de los vecinos considerados de orden”. Enrique Lladó, com és usual en els altres mestres, s'excusa perquè no pot acusar altres mestres per treballar en un lloc tan aïllat: “Vivía muy retirado y no podría señalar personas sin incurrir en probable equivocación”.

Teresa Torrandell, nascuda a Cadaqués, exerceix durant el període de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú. Les preguntes del qüestionari que tenen a veure amb la seva activitat són contestades de forma somera i fugint de tot compromís -com en el cas d'Enrique Lladó Ragolta-, però en la pregunta 16 s'estén i és interessant la seva resposta perquè s'evidencia que ha estat molt meditada.

Torrandell esgota les vint línies del punt 16 del formulari, cosa que no és habitual. Primer afirma que, a l'escola graduada on exercia, totes les reunions eren de caràcter pedagògic i no polític (“Nunca sostuvimos conversaciones políticas”), aspecte que fa extensiu a l'ensenyança (“no hablar a los niños de política”). Després entra pròpiament en el que s'espera d'ella, la delació. Evidentment, a Vilanova no es podia aduir estar en un lloc distant, lluny de tot, per justificar el desconeixement de l'entramat laboral i polític. I dona noms. Però precisament en la seva relació té interès el que diu i el que evidentment no diu. Parla de mestres “de reconocido izquierdismo” i cita Patricio Redondo i Benigno Escobar, però aquests havien fugit de Vilanova. Cita després “un tal Pijoan” i Ramona Galceran, de qui diu que va ocupar un càrrec en la F.E.T.E. “no sé si de secretària o tesorera”. És aquest punt especialment interessant, perquè Tarradell sap perfectament qui és aquesta mestra, que Galceran havia estat directora de l'escola Joaquín Costa, una de les escoles creades durant la República en un local adaptat d'una casa requisada per la República. I ho sap perquè ella havia estat mestra de l'equip de l'escola dirigit per Galcerán i havia compartit equip amb ella a la graduada de nenes a l'edifici de l'Ateneu Vell.¹⁸

El cas de Pelayo Prats és ben diferent; de tradició ideològica dretana i ben recolzat pels caps del nou règim, per la guàrdia civil i per l'alcalde cir-

¹⁸ Francesc X. Puig Rovira: *Vilanova i la Geltrú 1936-1939. Guerra civil, revolució i ordre social*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, pàg. 123; i Francesc X. Puig Rovira: “L'ensenyament a Vilanova durant la Guerra civil (1936-1939)”, *Miscel·lània Penedesenca*, 1993, Vol 16. pàg. 405 i 407.

cumstancial de Cadaqués Manuel Tejerina Pérez, va ser mestre d'una escola particular especial mantinguda per l'Albaceazgo, que havia fundat l'enginyer militar i general del segle XVIII Juan de Escofet i Palau¹⁹, fill de Cadaqués, escola confiscada per la República. "Y al fin de ponerse a cubierto de la indignancia, pidió y se lo concedieron ser nombrado Maestro Municipal cuyo cargo ejerció en la misma población (...) hasta el 15 de Junio de 1937, (que) fué nombrado (...) maestro interino en la misma localidad". Pelayo es presenta l'11 de febrer, encara no una setmana després de l'entrada dels nacionals a Cadaqués.

A la qüestió 16, Pelayo respon: "Debido a los achaques del declarante que le han obligado a un mayor aislamiento desde hace tiempo y además por su permanencia constante en esta apartada localidad, sin conocimientos ni relación alguna con los demás Maestros Nacionales (...) solo puede decir que el único Maestro conocido suyo a quien puede atribuir izquierdismos, es al Maestro Don Luis Tasis Parnau, natural de La Escala y desaparecido de esta población en Mayo de 1937". És a dir, l'únic anomenat és el conegut mestre republicà executat en els Fets de Maig de 1937.

Els qüestionaris sobre els altres mestres relacionats amb Cadaqués s'inscriuen dins dels paràmetres establerts en els exemples anteriors, amb algunes variacions interessants per comprendre l'època i l'intens treball dels acusadors per endevinar totes les possibilitats de delicte en el nou ordre, les noves lleis i la interpretació de les antigues per part del nou règim.

Hi ha mestres que ho aprofiten per fer un exaltat discurs a favor del nou règim, com és el cas del cadaquesenc Lluís Llorens Prats que exerceix a Sant Faust de Campcentelles: "el Glorioso Movimiento Nacional acaudillado por el Nuevo Salvador de España Excelentísimo señor General victorioso y vindicador Don Francisco Franco Bahamonde Gloria y Orgullo de la Nueva España". I perfila un llarg historial d'activitats en els partits de la dreta en llocs de l'Empordà, que no l'excusa que les seves declaracions vagin acompanyades dels informes corresponents de l'Ajuntament i de la Falange, i les conclusions del jutge d'instrucció. Malgrat el seu llarg historial, com en altres casos, Lluís Llorens s'excusa de no donar noms de mestres d'esquerra, ja que "solamente llevo tres años y ocho meses de servicio y residencia en este pueblo".

¹⁹ Horacio Capel, L. García, J.Omar, F. Olivé, S. Quesada, A. Rodríguez, J.E. Sánchez, *Los ingenieros militares en España. Siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*, Publicacions i Edicions de la Universidad de Barcelona, 1983, pàg. 158-161

Per contra, el cas d'Agustín Llorens Prats és el d'un mestre que ha de passar un petit calvari per demostrar la concordança del seu historial amb els principis del règim. Té interès el procés perquè mostra l'obsessió per clarificar la posició d'un personatge contradictori, que havia estat acusat per la secció local de la Falange, que consta en una contradictòria informació de la Guàrdia Civil i que va ser detingut durant mesos en el procés de la depuració definitiva fins a aclarir la seva posició.

El 5 d'octubre de 1939, en una providència, el jutge instructor de Barcelona assenyala que hi ha acumulat un important nombre de causes de funcionaris el procés de les quals està aturat, i demana que es desglossin. Així, doncs, el cas de Llorens sembla que, a l'octubre, està encallat. Finalment el Jutge instructor assenyala la contradicció entre els informes de la Falange i de la mateixa Guàrdia Civil. El 28 de novembre de 1939, el Consell de Guerra sobreseu provisionalment la causa a fi que sigui posat en llibertat.

En aquest capítol queden inclosos dos casos en què la maquinària judicial del nou règim destaca directament el perill que suposen aquells que el combaten amb les idees. Si en el cas del magisteri, parlem de repressió a funcionaris que podrien tenir influència en la formació intel·lectual dels alumnes, en els casos de Salvi Rubiés Casañas i de Carles Rahola podem parlar de repressió a persones que han influït directament en el pensament dels seus veïns, i se'ls atribueix una especial "responsabilitat moral".²⁰ La persecució serà implacable. D'un, Salvi Rubiés Casañas, es pot dir que emmalalteix i mor durant el seu procés, encara que poc abans de la seva mort havia sortit de la presó. L'evident llunyania dels actes de sang dels quals s'acusava els membres del Comitè de Cadaqués, el seu caràcter obert i la seva popularitat entre els veïns, probablement li van propiciar un cert recolzament del cap de la Falange, cosa que va ser una mena de sort, en principi destinada a alleugerir

²⁰ Escriptors, pensadors i tota persona d'una certa activitat intel·lectual, especialment amb pensament crític, si va en contra de les idees i les accions del nou règim, és severament castigada. A banda dels casos particulars i dels mestres, podríem incloure l'expurgació de les biblioteques a Catalunya; caldria un estudi més global del seu impacte en pobles i viles. Una de les referències més clares del perill que podien representar els ensenyants és el comentari fet pel Comandant de la Guàrdia Civil, en el corresponent procés contra el director i professor de l'Institut de Figueres, Joaquín Serra Vila, la feina del qual "ha sido mucho más nefasta que la de otros toda vez que como Catedrático del Instituto han estado bajo su influencia las conciencias de la adolescencia".

les penes imposades. L'altre, Carles Rahola, és executat.²¹ Veiem aquests dos casos més detalladament.

A finals dels anys vint, Rubiés Casaña, un home de fermes conviccions republicanes, va ser alcalde i president d'una societat molt influent en la vida del poble, el Casino de Cadaqués.²² Però, on va destacar especialment, i on els jutges del règim fixaran les seves actuacions, és en la seva activitat centrada en la creació i dinàmica de l'Ateneu Cadaquesenc.²³ L'acusació vindrà per aquesta via. Un testimoni, l'alferes Francisco Serriñana Robira, parent de dos dels assassinats el 1936, declara:

...su significación fué mayor a partir de la fundación del Ateneo Cadaquesense con su Centro de Fomento Republicano de Izquierda, de acuerdo con Bernardo Ferriol al cual asesoraba instigaron el odio hacia todas aquellas personas cuya ideología era netamente Española y de derechas. Fundaron así mismo el periódico titulado "Sol Ixent" (...) dicho periódico fué el organo mas exaltado de dicha política de izquierda-separatista.

El testimoni és il·lustratiu de la mentalitat dels addictes a la causa, perquè d'aquesta activitat de Salvi Rubiés es deriva la seva responsabilitat criminal, encara que no hagués participat en absolut en cap fet d'armes, com afirma el testimoni: "que aunque no puede considerarse autor directo de los asesinatos, sí inductor de las victimas", i remata amb el següent al·legat:

Continuó destacándose en la política con motivo de descubrirse una lápida por los sucesos de mayo del año mil novecientos treinta y siete; pronunció un discurso antifascista en unión de destacados elementos rojos entre ellos Puig Pujadas y Pelayo Sala.

Sembla d'interès que ens estenguem en aquestes acusacions. Es tracta d'una acusació contra un cadaquesenc, membre del Casino, alcalde de Cadaqués entre 1928 i 1930, col·laborador de la revista local "Sol Ixent" i cofundador de l'Ateneu Cadaquesenc, un centre cultural i de debat. Una figura que en temps de la República era respectada i lloada i ara, amb el nou règim, blasmada. La història de Salvi no podia acabar de la pitjor manera.

²¹ El tribunal se servirà específicament de l'article 173 per condemnar a mort Carles Rahola.

²² Especialment a partir del moviment liberal entorn del 1868. Les societats de socors mutus són un clar exemple de la importància dels moviments associacionistes a Catalunya en la segona meitat del segle XIX i primeres dècades del segle XX. Pel cas de Cadaqués, es pot seguir Santiago Quesada: *La història del Casino de Cadaqués (1870-1938)*, Societat L'Amistat, 2014.

²³ Els requetés van establir la seva caserna on fins llavors havia estat l'*Ateneo Cadaquesense*.

Salvi Rubiés, en la seva declaració en el judici militar, precisa la labor cultural de l'Ateneu, però també es refereix als esdeveniments que el 1936 havien donat lloc a les execucions d'elements de dretes destacats al poble, en especial de l'industrial Onofre Pont, desvinculant una cosa de l'altra: "que dicho local tenia por finalidad la Cultura sin embargo lo que reconoce es que en esta población habia contrarios al Señor Pons sin que pueda precisar quienes eran ni si dicho Centro hacia labor contraria a la politica del dicho Señor, que según el dicente, que desde muchos años era el cacique del pueblo, no teniendo ninguna enemistad con él".

L'expedient del tribunal militar de Salvi Rubies Casaña dona dues edats diferents, 62 i 67 anys. No obstant això, el 1941, en l'expedient obert de Responsabilitats Polítiques, ell mateix declara que té 65 anys. El sumaríssim d'urgència es realitza el 31 d'agost de 1939. Llavors és a la presó de Figueres.

Sabem que l'octubre té una malaltia greu i és hospitalitzat. El quadre mèdic de la presó de Figueres diu "cuadro tóxico de carácter grave consecutivo a una estreptococia cutánea". Al desembre torna a la presó per ser jutjat en consell de guerra, consell que comença el 21 de desembre d'aquell mateix any. Entretant, l'alcalde i cap de la Falange, Manuel Jordà, i el cap de la comandància de la Guàrdia Civil organitzen i recopilen la informació donada per diversos testimonis cridats a declarar. És condemnat a quinze anys de presó per l'acusació genèrica d'auxili a la rebel·lió, pena que dos anys més tard es canviarà per dotze anys de presó menor. És molt possible que el testimoni del cap de la Falange propici -en aquest cas- a suavitzar les acusacions jugués a favor seu: "no obstante su conducta moral puede calificarse de buena... a pesar de lo que antecede, no se sabe haya intervenido en ningun acto delictivo".

Entre el març i el maig de 1941 surt de la presó. En aquell moment, Salvi havia d'estar molt malalt. Al juliol compareix davant del Tribunal de Responsabilidades Polítiques i se l'adverteix que no pot absentar-se. A l'agost fa una declaració jurada de béns tant d'ell com de la seva dona, Catalina Berenguer, que tenia 61 anys. Les 30.000 pessetes que en un primer moment figuren com a valor de la casa del passeig (llavors Avenida del Generalísimo), juntament amb altres béns seus i de la seva dona, el feien entrar en els casos a considerar com a possible subjecte de confiscació, i això significava allargar els procediments penals. En Salvi mor aquest mateix any a Sant Vicenç dels Horts. Sembla esperpèntic que tres anys després de la seva mort, el 1944, el

secretari de l'Ajuntament, Silvestre Casadevall, es va veure obligat a dirigir un escrit al jutge militar advertint que Salvi havia mort el 4 de desembre de 1941, i al setembre d'aquell 1944 s'arxiven les causes pel que toca al Tribunal Militar.

Això no obstant, el Tribunal de Responsabilidades Políticas continua les seves diligències, i el 27 de novembre de 1944 el Jutge de Figueres rep un escrit del secretari Manel Rahola Albert on, de nou, hi figuren els béns inventariats de Salvi i la seva dona. Però ara la casa del Passeig ja no és a l'inventari, per la qual cosa la suma dels béns no arriba a la quantitat mínima estipulada oficialment per ser reclamada o confiscada. L'abril de 1945, el jutge dóna fe d'haver-se acreditat que la quantia dels béns que posseeix implica sobreseure la causa: "Resultando que se ha acreditado en debida y legal forma la cuantia de los bienes que posee el inculpado referido así como el de sus familiares los cuales ascienden a 4.325 ptas". I finalment, l'11 d'abril de 1945 el fiscal ratifica aquest sobreseïment de la causa.²⁴

La causa contra Carles Rahola és més coneguda i és objecte d'estudi en un llibre de Josep Benet. Rahola va néixer a Cadaqués, poble al qual va estar sempre vinculat per diversos lligams personals i familiars. Però la seva labor intel·lectual i periodística la desenvoluparà a Girona. Carles Rahola és detingut immediatament després de l'entrada de les forces franquistes a la ciutat. Rahola té en aquests moments 58 anys i la causa en contra d'ell, oberta el 18 de febrer de 1939, està fonamentada en la col·laboració com a redactor del diari *L'Autonomista* i com a autor d'articles "en los que se declaraba abiertamente como liberal y antifascista y partidario por añadidura de un régimen que permitiera a Cataluña desligarse de las demás regiones hermanas de España hablando siempre y escribiendo también de las libertades catalanas (...) considerándosele laico y anticatólico". I, per tant, forma part d'un grup qualificat com a "rojo y separatista". Però a Carles Rahola no se l'acusa directament de delictes de sang. Les acusacions dels testimonis seguiran el camí exposat, amb tot tipus de qualificatius: "defensores de la República y contrarios contra nuestro Glorioso Movimiento Nacional", "que este señor ha tenido siempre profunda devoción por la literatura catalana, dedicándose desde hace muchos años a presentar trabajos literarios que los concursos de esta índole, que como los juegos florales y otros, se verificaban con frecuencia en esta Ciudad (...)" "Aunque

²⁴ TRP, ACAE, Expedient del TRPP núm. 6379/1941, Cod ref. ACAE110-261-T2-281, 1941/1945.

no se sabe si perteneció a algún partido político, sentía simpatía por todos aquellos como la “Esquerra” de Cataluña”, preconizaba ese régimen enemigo de España” “su mujer sin bautizar ni tampoco a sus hijos, su hija matrimonio civil...” “escribió en contra de nuestras santas ideas los que merecen citarse por atacar más los aparecidos en dicho diario (...) titulados respectivamente *Refugis y Jardín* y *Contra l’Invasor*, desapareciendo en estos artículos aquella suavidad que caracterizaban sus escritos”, “destacado separatista (...) por medio de los micrófonos instalados en la emisora de Gerona pronunciaba alocuciones”. “El mencionado sujeto se relacionaba con todos los indeseables que pululaban por Gerona...”

Carles Rahola addueix en descàrrec la defensa que va fer del canonge de Girona J. Morera, traient-lo de la presó i col·locant-lo en una labor d’arxiu, però això serà vist com un acte de “astucia (...) para congraciarse con nuestro Movimiento”.

El resum del fiscal insisteix que Carles Rahola és “uno de los más destacados separatistas de Gerona (...) escribiendo artículos literarios históricos y últimamente de carácter político, con los que alentaba a las masas a seguir prolongando su inútil resistencia a las tropas nacionales”, i reafirma: “habiendo hecho una intensa labor de propaganda en pro de la causa marxista, la que ha ensalzado por todos los medios, incluso por prensa, siendo activo colaborador revolucionario en el periódico local *El Autonomista* en que en todos sus artículos ha hecho una vergonzante y sistemática campaña contra el Glorioso Movimiento Salvador, injuriando el espíritu del mismo y a las principales figuras de nuestro Movimiento”. I el cap de la Falange afegeix, als dos articles abans mencionats, un altre: *El Heroísmo*, “que pone de manifiesto su peligrosidad y convicciones marxistas”.

El fiscal demana la pena de mort “como responsable de un delito de rebelión militar (...) con la circunstancia agravante de perversidad por su significada actuación y por la trascendencia que tuvieron los hechos revolucionarios por ellos realizados”. I el tribunal dóna el seu vist i plau amb un vot particular del propi President del Consell de Guerra, Fernando Casas Gancedo, “estimando ésta excesiva”. Un ofici posterior, datat l’11 de març, especifica que el Cap de l’Estat es dona per assabentat, i el Govern Militar designa les tàpies del Cementiri com a lloc d’execució, a les 5 de la matinada. El 14 de març de 1939 s’informa de la seva defunció en aquell mateix dia.

ALTRES CASOS

Com hem assenyalat, hi ha altres casos que no s'inclouen dins de la classificació general. Es tracta de funcionaris que no formen part del cos de mestres i de dos casos particulars.

Els funcionaris que han restat en territori republicà, encara que tinguin un perfil de dretes i hagin manifestat la seva adhesió al G.M.N., han de respondre a un qüestionari de 21 preguntes. Aquest és el cas especial de Manuel Tejerina Pérez, del cos de la marina, ràpidament sobresegut -amb testimonis que l'avalen- i que serà, encara que breument, nomenat primer alcalde de Cadaqués. Altres, com el ja esmentat Aradas Villar, funcionari de l'Ajuntament, Juan Caneda Soto, destinat a l'Ajudantia de Marina de Roses i el faroner Emilio Elezalde Bosch han de complir igualment amb la investigació i el protocol establert.

Els casos dels faroners del cap de Creus, Emilio Elezalde Bosch i Antonio Martínez Montó, presenten un aspecte peculiar. Elezalde, amb contactes usuals amb la Guàrdia Civil, rep un recolzament quasi institucional per part del cos. En aquest cas, la investigació ha d'aclarir una ombra de sospita, ja que "durante el dominio rojo, no hizo servicio en los Faros, porque así lo dispuso el gobierno rojo, y se dedicaba a trabajar en fortificaciones, para defender el sustento de su familia". Cas més dubtós és el de Martínez Montó, afiliat a la CNT-FAI, ingressat en el camp de concentració d'Orduña (Biscaia): l'1 de juny respon a l'interrogatori usual i el 6 de juny de 1939 s'havia incorporat de nou al far del Cap de Creus.

Els dos casos a part, no inclosos en la classificació general, són el de Jorge Rubau Callís i el d'Emili Ballesta Albert.

Jorge Rubau Callís és denunciat pels patrons de Palamós per l'actuació com a dirigent de la col·lectivitat pesquera d'aquella població, coordinador d'una "eficaz" flota de rastreig antisubmarina i responsable de l'enfonsament de barques a la retirada; fou condemnat per tot això a una pena de dotze anys en primera instància, que es rebaixa a vuit anys, i que finalment derivarà a llibertat provisional, proposta per l'auditor el 13 de juny de 1942 i atorgada el 1943.

El cas d'Emili Ballesta Albert, resident a Cadaqués, comerciant, acusat d'espionatge, presenta un perfil molt peculiar i ens torna a mostrar fins a quin punt podien arribar les indagacions.

L'octubre de 1944 la *Dirección General de Seguridad Comisaria de Policía* de la frontera de Figueres rep un telegrama xifrat de la inspecció de frontera de

la Seu d'Urgell, en què s'informa de la detenció d'un espia, que té un punt de recolzament en el mas de Perafita -entre el Port de la Selva i Cadaqués- i en el qual sembla còmplice un tal Ballesta. Fetes les indagacions, s'obre causa contra Emili Ballesta, que havia estat alcalde republicà als inicis de la Guerra Civil. Però, com que el cas es dubtós, els investigadors interroguen també la dona, la filla i el fill de Ballesta. Dubten finalment que aquest Ballesta sigui l'enllaç de qui es parla i procedeixen a interrogar tots els cognomenats Ballestes del poble, siguin de filiació d'esquerres o de dretes. Són interrogats Nicolás Ballesta Deulovol, Enrique Ballesta Serra, Emilio Ballesta Pedros, Celestion Ballesta Serra i el propi alcalde de Cadaqués en aquells moments, Ulises Ballesta Serra.

Entretant, s'elabora un escrit que parla en favor seu signat per onze afiliats locals a la Falange a Cadaqués, entre ells Pelayo Prats i Juan Sanés. A més, el rector subscriu un altre escrit favorable a Ballesta, i un altre, els regidors de l'ajuntament. A Ballesta se'l posa en llibertat vigilada el 13 de març de 1945.

La lectura pacient dels 45 casos referents a Cadaqués que es troben a l'Arxiu Militar de Barcelona proporciona nombrosos detalls que poden afegir-se a la detenció i condemna dels represaliats que són fills de Cadaqués -siguin o no al poble durant la Guerra- o d'aquells que eren a la vila durant el conflicte. Però no afegirien gaires dades més a la descripció d'un estat global de sospita, sota el qual discorria la vida dels cadaquesencs. Un estat de sospita generalitzada que té molt a veure amb una por que es va traduir en un silenci general que potser encara perdura. En l'Annex corresponent hi figura una brevíssima notícia de cadascú dels 45 investigats o condemnats.

ANNEX 1

Tribunal Militar territorial Tercer**Govern Militar, Fons: Procediments Judicials Militars**

Nascuts o Residència a Cadaqués (N/R)

Aradas, Vilar Juan , N/R NL 52371/Declaració Jurada s/n Funcionari ajuntament	Sobreseïment
Ballesta Serra, Celestino , N/R, NL 45192/ Causa nº 1975 Ferroviari, companyia MZA UGT	12 anys
Ballesta Albert, Emilio , N/R, Causa nº 33052 Comerç	Esquerra Republicana Sobreseïment/Llibertat vigilada

Caneda Soto, Juan Villagarcia de Arosa (Pontevedra)/R N.L. 52371,		
Agent de Policia Marítima		Declaració Jurada s/n/
Ajundatia de Marina de Roses		Sobreseïment
Duran Hortal, José , N/Calella (Maresme), NL 31838, Causa nº 20068		
Oficinista/Escrivent	FAI	14 anys, vuit mesos i un dia reclusió temporal
Duran Vilahu, Juan , N/Calella (Maresme), NL 39242, Causa 2457		
Comerç	FAI	20 anys
Elezalde Bosch, Emilio de , Cádiz/R N.L. 52371, Declaració Jurada s/n		
Faroner		Sobreseïment
Escofet Maset, José N/R, Causa nº 370		
Agricultor	CNT	12 anys
Faixó Pagés, Melitón , N/N, N.L. 21314, Causa nº 16017		
Comerç	POUM	15 anys
Ferrer Pujol, Pedro , N/R, N.L. 35470/28414/52367, Causa nº 30396/7682/32485		
Pescador	CNT	15 anys / Desterrament Sabadell
González Costa, Trinidad Girona/R, N.L. 17863, Causa nº 1798		
"Labores"/Casada	POUM	Sobreseïment
Jerez Tejerina, Manuel , ?/R, Causa nº 18		
Oficial/Subdelegat marítim Roses		Sobreseïment
Jordà Llorens, Paciano N/Badalona, N.L. 39320, Causa nº 24213		
Guàrdia d'assalt	Estat Català/PSUC	Condemnat a mort/30 anys
Junca Caminada, Nicolas , N/R, N.L. 45745, nº Causa 332		
Llaurador	Juventuts Llibertàries	12 anys
Lladó Ragolta, Enrique N/Palamós, N.L. 52446, Declaració Jurada s/n		
Mestre		Sobreseïment
Llorens Prat, Agustín , N/Terrassa, N.L. 4308, Causa nº 15344		
Mestre	Diversos partits	Depurat/Sobreseïment
Llorens Prats, Luís , N/Sant Faust de Campsentelles (Vallés Oriental), N.L. 52367, Declaració Jurada nº 2000		
Mestre	Unió Patriòtica	Sobreseïment
Llorens Trémols, Roque , N/R,		
Mestre jubilat		Sobreseïment
Marés Godó, Emilio N/Martorell, Causa nº 5423		
Ferroviani	UGT	12 anys
Márques Guanter, Sebastián N/R, N.L. 50062, Causa nº 2451		
Mariner	CNT	20 anys/ Desterrament Cambrils
Martínez Montó, Antonio N/Castelló de la Plana, N.L. 52446, Declaració Jurada s/n		
Faroner	CNT/FAI	Sobreseïment
Masdevall Ribera, Juan N/Guissona (Segarra), N.L. 24558, Causa nº 265		
Metge	Alcalde Nacional de Gisona	Sobreseïment

Miramont Carbonell, Teresa , Figueres /R N.L. 52446, Declaració Jurada s/n		
Mestre		Sobreseïment
Noguer Casellas, Esteban , N/R N.L. 39738, Causa nº 1826		
Tintorer/Jornaler	POUM/UGT	15 anys
Oriol Grau, Andrés , Girona/R N.L. 17863, Causa nº 1798		
—	POUM	Absolt
Planells Cabratosa, Ramón (“Candelas”), N/R N.L. 32447, Causa nº 1922		
Músic/Llaurador	Esquerra Republicana/CNT	30 anys
Pomés Rubau, José , N/Palamós, N.L. 39198, Causa nº 2567		
Industrial	Esquerra Republicana (“Izquierda republicana federal” (?)/CNT	20 anys
Porta Fornés, José , N/Palamós, N.L. 33643, Causa nº 2231		
Tapisser	Presidente del “Centro Federal de Palamós”. Comisari municipal	En llibertat
Prats Parxes Pelayo , N/R Declaració Jurada s/n		
Mestre	Falange	Sobreseïment
Pujol Rahola, José , N/R N.L. 5249, Informació s/n		
Cuiner	CNT / cofundador de la col·lectivitat	Llibertat provisional
Radó Cruañas, Juan , N/R Causa nº 53		
Barber	Juventuts Llibertàries	Executat
Rahola Llorens, Carlos , N/Girona, Causa nº 26		
Escriptor/Periodista		Executat
Rahola Quirch, Cayetano , N/Montornès del Vallès (Vallès Oriental) N.L. 51266, Causa nº 2294		
Mestre	Acció catalana	Sobreseïment
Rubau Callís, Jorge , N/Teruel, N.L. 50252, Causa nº 28268		
Pescador / Mecànic	Esquerra republicana/CNT col·lectivitzacions	12 anys de reclusió menor commutada a 8 anys de reclusió major
Rubau Roig, Joaquín N/Palamós, N.L. 54751, Causa nº 1056		
Oficinista	POUM	Executat
Rubiés Casañas, Salvio , N/R Causa nº 1797		
Propietari	Centre de Foment Republicà d'Esquerres/Esquerra Republicana	15 anys/defunció novembre 1941
Rutllan Faixò, Martín N/R N.L. 51266, Causa nº 2093		
Pastor / pescador	FAI/CNT	Absolt
Saguer Reig, Rita , N/Castelló d'Empúries,		
Mestre		Sobreseïment
Sala Berenguer, Pelayo , N/Barcelona, Causa nº 29302		
Advocat/Membre del Tribunal d'Espionatge i Alta traïció/Secretari de la conselleria de Justícia		Fugit

Seriñana Pujol, Manuel, N/R		
Tècnic Marina Mercant		Sobreseïment
Soler Noguer, Francisco, N/R Causa n° 749		
Agricultor	CNT/POUM/Col·lectivitat	Llibertat definitiva/ causa arxivada
Torrandell Forment, Teresa, N/Vilanova i la Geltrú		
Mestre		Sobreseïment
Trébol Pagès, Damián, N/R N.L. 51358, Causa n° 545		
Llaurador	POUM/CNT	A perpetuïtat/ commutada 14 anys
Trèmols Pell, Aniceto N/R Causa n° 2984		
Cuiner	POUM/CNT	12 anys
Trèmols Pell, José. N/R N.L. 34781, Causa n° 26145		
Cuiner	Juventuts Llibertàries CNT/Col·lectivitat/	Perpètua/30 anys
Vergé(s) Masclà, Miguel ("el Cazador") Causa n° 3171		
Camperol	FAI/CNT	30 anys
Vilahu Collell, Francisco, N/Caldes d'Estrac, Maresme, Causa n° 172		
Metal·lúrgic	Esquerra Republicana/CNT	30 anys

ANNEX 2. TRIBUNAL DE RESPONSABILIDADES POLÍTICAS

	Oficis	Sumaríssim/ Fugits	Classificació Política	Cas Sobreseïment/ Altres
Ballesta Mallol, Toribio	Pagès	F	CNT/FAI	SO
Batlle Nofre, Joaquin	Pagès	F	—	—
Bonet Berga, Arturo	—	F	CNT/FAI	SO
Canals Cabrisas, Pedro	—	F	PSUC	Pendent herència
Carreras Santena, Juna	Flaquer	F	CNT/FAI	SO
Escofet Maset, José	Pagès	S	CNT	SO
Faixò Ballesta, Africano	Jornaler	—	—	SO
Faixò Pagès Melitón	Comerç	S	POUM	SO
Faixò Sala, Juan	Camperol	I	POUM	SO
Ferrer Pujol, Pere	Pescador	S	CNT	Devolució de béns
Julià Bosch, Antonio	Barber	F	UGT	SO
Julià Rique, Carmen	Mestra	F	UGT	SO
Marqués Guanter, Sebastián	Mariner	S	CNT	SO
Pell Llorens, Lidio	Xofer	F	CNT/FAI	SO

	Oficis	Sumaríssim/ Fugits	Classificació Política	Cas Sobreseïment/ Altres
Planells Cabretosa, Ramón	Músic/ Llaurador	S	ER/CNT	SO
Quintana Ballesta, Jaime	Ferrer	Acte de conciliació	UGT	Pagament de 3000 ptes.
Riera Godo, Juan	—	F	UGT	SO
Rubiés Casañas, Salvio	Propietari	S	ER	SO
Soler Casellas, Esteban	Pagès	F	—	SO
Verges Masclà, Miguel	Camperol	S	CNT/FAI	Ajornat

